

מעמדה של ירושלים לאחר קום המדינה – יחידת הוראה

לחטיבה העליונה

ציר מארגן: ירושלים מרכז דתי ומדיני בתקופות שונות בהיסטוריה
תחום דעת בשיעור: היסטוריה

שיעורים 3-4 – מעמדה של ירושלים

מטרות בתחום הידע:

1. התלמיד יכיר את העמדות השונות כלפי מעמדה של ירושלים בתקופות שונות.
2. התלמיד יבין את הרגישות והמורכבות בדיון אודות מעמדה של ירושלים.
3. התלמיד יזהה את המחלוקת בדבר מעמדה של ירושלים.

מטרות בתחום הערכים:

1. התלמיד יעמיק את הקשר לירושלים כעיר בירה.
2. התלמיד יפנים את השיח הבינלאומי האינטנסיבי בסוגיית ירושלים.
3. התלמיד יבין שהזיקה לירושלים חורגת אל מעבר לעם היהודי.

מטרות בתחום המיומנויות:

1. התלמיד יפתח יכולות של הבנה ופרשנות.
2. התלמיד ידע לזהות פרטים רלוונטיים בטקסטים.
3. התלמיד יפתח יכולות אבחנה בין עובדות לעמדות.

מהלך השיעור:

פעילות בקבוצות:

1. חלוקת התלמידים לשש קבוצות.
2. כל קבוצה מקבלת מסמך כתוב ובו מוצגת עמדה כלפי מעמדה של ירושלים.
3. קריאה קבוצתית של הטקסט באמצעות השאלות המנחות המצורפות.
4. כל קבוצה בוחרת נציג אחד להצגת העמדה במליאה.
5. נציגי הקבוצות יציגו את העמדות השונות.
6. התלמידים במליאה יציגו לנציגי הקבוצות שאלות לגבי עמדתם.

סיכום השיעור - דיון

1. מהי חשיבות ההכרה של העמדות השונות כלפי ירושלים?
2. האם הפערים בעמדות ניתנים לגישור? נסו להסביר כיצד?
3. מדוע ירושלים הינה, מושא לשיח בינלאומי אינטנסיבי?

4. עם איזו עמדה מהמוצגות בטקסטים אתם חשים הזדהות? נמקו תשובתכם.

מעמדה של ירושלים בתכנית רוג'רס, 9.12.1969 - תכנית מדינית לפתרון הסכסוך הישראלי עם מצרים וירדן, שהעלה שר החוץ האמריקני ויליאם רוג'רס ב-1969, בעיצומה של מלחמת ההתשה.

...שאלת מעמדה בעתיד של ירושלים, בהיותה נוגעת למקורות עמוקים של רגש, היסטוריה ואמונה דתית, הינה מסובכת במיוחד. אנו חזרנו והבהרנו במשך השנתיים ומחצה האחרונות כי איננו יכולים לקבל פעולות חד-צדדיות, מטעם צד כלשהו, כקובעת את מעמדה הסופי של העיר. אנו מאמינים שמעמדה יכול להיקבע, אך ורק, על ידי הסכם בין הצדדים הנוגעים בדבר, כלומר - באופן מעשי - בראש ובראשונה בין ממשלות ישראל וירדן, תוך התחשבות באינטרסים של ארצות אחרות באזור ושל הקהילייה הבינלאומית. על כל פנים, אנו תומכים בעקרונות מסוימים שאנו מאמינים כי יספקו מסגרת צודקת להסדר בעיית ירושלים.

אם לפרט, מאמינים אנו כי ירושלים צריכה להיות עיר מאוחדת, שבתחומה לא תהיינה יותר הגבלות על תנועת אנשים וסחורות. צריכה להיות גישה חופשית לעיר המאוחדת לאנשים מכל האמונות ומכל הלאומים. הסדרים לניהול העיר המאוחדת חייבים להתחשב באינטרסים של כל תושביה ושל הקהילות הייחודיות, המוסלמיות והמצריות. ויחיו תפקידים שגם ישראל וגם ירדן תצטרכנה למלא בחייה האזרחיים, הכלכליים והדתיים של העיר.

שאלות מנחות לקריאת הטקסט:

1. מהו אופייה של ירושלים על פי מסמך רוג'רס?
2. מדוע רוג'רס מתנגד לחלוקה מחודשת של ירושלים?
3. האם אתם מקבלים את דעתו? נמקו תשובתכם.

מעמדה של ירושלים במכתבו של נשיא מצרים אנואר אל סאדאת לנשיא ארה"ב ג'ימי קרטר, 17.9.78

אדוני הנשיא,

אני כותב לך כדי לשוב ולאשר את עמדתה של הרפובליקה הערבית של מצרים לגבי ירושלים:

1. ירושלים הערבית היא חלק בלתי נפרד מן הגדה המערבית. יש לכבד ולהשיב זכויות ערביות חוקיות והיסטוריות בעיר.
2. ירושלים הערבית צריכה להיות בריבונות ערבית.
3. התושבים הפלשתינאיים של ירושלים הערבית זכאים להשתמש בזכויותיהם הלגיטימיות, בהיותם חלק מן העם הפלשתינאי בגדה המערבית.
4. יש להכיל לגבי ירושלים את החלטות מועצת הביטחון השייכות לעניין, ובמיוחד החלטה 242 ו-267. כל הצעדים שנקטה ישראל כדי לשנות את מעמדה של העיר הם כאין וכאפס ויש לבטלם.
5. לכל העמים צריכה להיות גישה חופשית לעיר והם צריכים ליהנות מחופש הפולחן והזכות לבקר במקומות הקדושים, ולעבור אליהם, בלא הבחנה או הפליה.
6. המקומות הקדושים של כל אמונה יכול שיועמדו תחת המינהל והפיקוח של נציגיה.
7. פעילויות חיוניות בעיר צריכות להיות בלתי מחולקות, ומועצה עירונית משותפת המורכבת ממספר שווה של חברים ערביים וישראלים, יכולה לפקח על ביצוען של פעילויות אלה. בדרך זו תהא העיר בלתי מחולקת.

בכנות

מוחמד אנואר אל סאדאת

שאלות מנחות לקריאת הטקסט:

1. מהו אופייה של ירושלים על פי אנואר סאדאת?
2. מה ההבדל בין ריבונות לבין פולחן בירושלים על פי סאדאת?
3. האם אתם מקבלים את דעתו? נמקו תשובתכם.

מעמדה של ירושלים בהודעת ראש הממשלה דוד בן גוריון בכנסת על העברת הבירה לירושלים

(י"ד כסלו תש"י - 5.12.1949)

"...בהכרזתנו על מדינת ישראל המחודשת, מיום 14 למאי 1948, הצהרנו והתחייבנו קבל ההיסטוריה והעולם, ש"מדינת ישראל תבטיח חופש דת מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כן הדתות, ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות..

...יחד עם זאת אנו רואים חובה להצהיר, שירושלים היהודית היא חלק אורגאני ובלתי-נפרד ממדינת ישראל - כשם שהיא חלק בלתי-נפרד מההיסטוריה הישראלית, מאמונת ישראל ומנשמת עמנו. ירושלים היא לב-ליבה של מדינת ישראל. אנו גאים על כך שירושלים נתקדשה גם בעיני בעלי דתות אחרות, וברצון ובנפש חפצה נבטיח כל הסידורים וההקלות הדרושים, שכל בעלי הדתות האחרות יספקו צרכיהם הדתיים בירושלים ותינתן מצדנו כל העזרה לאו"מ להבטיח סידורים אלה...

...אין אנו מניחים אף רגע, שארגון האו"ם ינסה להוציא את ירושלים בכוח מידי ישראל. ואנו מצהירים, שישראל לא יוותר על ירושלים ברצונו הגיב, כשם שלא ויתר במשך אלפי שנה על אמונתו, על יחודו הלאומי ועל תקוותו לשוב לירושלים ולציון - למרות רדיפות שאין משלן בהיסטוריה.

אומה אשר קיימה בנאמנות במשך אלפיים וחמש מאות שנה השבועה שנשבעו המלכים הראשונים על נהרות בבל, בל לשכוח את ירושלים - אומה זו לא תשלים לעולם עם הפרדת ירושלים. וירושלים היהודית לא תקבל על עצמה שום שלטון זר - לאחר שאלפי בניה ובנותיה שחררו בפעם השלישית מולדתם ההיסטורית וגאלו את ירושלים מהשמדה והרס...

...הניסיון לקרוע את ירושלים היהודית ממדינת ישראל - אינו עשוי לקיים את השלום במזרח, ופחות מכל - בירושלים עצמה. ישראלים ימסרו נפשם על ירושלים לא פחות מאנגלים על לונדון, רוסים על מוסקבה ואמריקאים על ושינגטון..."

שאלות מנחות לקריאת הטקסט:

1. מה יחסו של בן גוריון לירושלים?
2. אלו נימוקים ההיסטוריים מביא בן גוריון לביסוס עמדתו?
3. מה מעמדן של הקהילות והדתות האחרות בירושלים על פי בן גוריון?
4. מה המרקם התרבותי האידיאלי של ירושלים על פי בן גוריון?
5. האם מרקם זה רלוונטי כיום?

חיים וייצמן בביקורו בירושלים ב-1.12.48:

"אין זה כלל ביכולתנו לשכוח את ירושלים, ואם זו הייתה אמת אז, על אחת כמה וכמה עתה: כי בשנה אחרונה זו כרתנו מחדש את בריתנו עם עירנו-אמנו העתיקה, בדם בנינו ובנותינו. נוסף לקשר ההיסטורי בינינו לבין ירושלים, נוסף לשרשרת הבלתי ניתקת של התיישבות יהודים בעיר זו, נוסף לעובדת היותנו רוב כאן – הרי גבורתכם העילאית בהגנה על ירושלים נותנת לנו את הזכות להכריז, כי ירושלים שלנו היא ושלנו תישאר... כאשר אני אומר כי ירושלים שלנו היא, יודע אני ומרגיש היטב, כי לאחרים יש קשרים רוחניים לירושלים – קשרים שאנו מכבדים אותם. כאשר הגנתם על ירושלים בדמכם נגד הרס וחורבן, לא רק למען עמכם אתם עמדתם בשער, כי אם למען התרבות האנושית כולה ולמען כל אשר ירושלים תרמה לתרבות זו. לולא ההגנה רבת הגבורה הזו – מי יודע, מה היה נשאר מכל הערכים הלא-יהודיים בעיר זו? רצוננו כי הערכים הללו יישמרו שמירה מעולה, ואנחנו מקווים שייעשו סידורים מיוחדים בשביל העיר העתיקה על מקומותיה הקדושים".

שאלות מנחות לקריאת הטקסט:

1. מהן הסיבות לקשר המיוחד בין העם היהודי לבין ירושלים?
2. מה המשמעות הרוחנית של ירושלים לעם היהודי ולעולם בכלל?
3. בטקסט כתוב, "רצוננו כי הערכים הללו יישמרו שמירה מעולה" מה הכוונה בדבריו של חיים וייצמן?
4. כיצד ניתן ליישם את דבריו כיום?

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' לפיתוח פדגוגי

אגרת לאבא אבן, ירושלים, 16 בפברואר 1950

מעמדה של ירושלים במכתבו של משה ש

מדינת ישראל

מ.ר. א. אבן, ג'נבה

מח. שר החוץ

התריך: כ'ט שבט תש"י
16 בפברואר 1950
136/50

אבא היקר,

בהמשך לחליפת המברקים ביננו הנני רוצה לנסות להסדיר, אקווה בקצרה, את סכך הבעיות הכרוך בתכנית של תעקת המקומות הקדושים מרשותנו.

אחת המכשלות הרציניות בכל הפרשה הזאת היא חוסר הבהירות לא רק לגבי הפירוש הנכון של המונח "מקום קדוש", אלא גם לגבי הנוהג שהיה קיים בעבר בנדון זה והתערבות שרונתו בחוגים הנוגעים בדבר לגבי קדושתו, ההחלטה או היחסית, של מקום זה או אחר.

כאשר השגתי מהממשלה את הסמכות לכרר אפשרות של הסדר עם הוועדה על יסוד הפקעת שתי הכנסיות שעל הר ציון - הצנזורה החדש והדורמיתציון-וכן כנסית הכשורה בנצרה, פעלתי על יסוד ההנחה כי אלה הם לאמחו של דבר המקומות הקדושים לנוצרים הכלולים בתחומנו. לא התעלמתי מקדושתו העדפה של הצנזורה הישן, אולם כאן עמדתי בפני העובדה שכאופיו של מקום זה חלה תמורה יסודית מאחר שהפך מקום חפלה יהודי, וכן ראיתי אפשרות להתקצר מאחורי "סטטוס קוו" שלפיו היה נתון הכנין הזה בידי המוסלמים.

והנה נחבר כי ספק רב אם יש לראות בצנזורה החדש "מקום קדוש" ואם אין זה בית כנסת סתם, אחד מביט. ספק זה כשלעצמו שונה את התמונה. דבר אחד הוא אם אנו מפקיעים מרשותנו מקום קדוש מובהק, אשר אין להכיר ראייה ממנו לגבי מקומות אחרים הפחותים ממנו בקדושתם; דבר אחר לגמרי אם אנו מפקיעים מקום שקדושתו פחותה או שאינו קדוש כלל - כי אז אנו מחייבים ממילא, לפחות עקרונית ולהלכה, על הפקעתם של מקומות אחרים שאפשר ללמוד לגבי דידם גזירה שווה או אפילו קל וחומר.

כן נחבר כי גם הנחתי לגבי דורמיתציון אינה מושחתה על יסודות איתנים ביותר. אמנם הקונסול הצרפתי נוויל אמר בשעתו לוולטר כי פרס הצנזורה זהו בעצם המקום הקדוש היחיד הנחון כיום לשפוטנו. אף על פי כן אחדים מהמומחים של משרד הדתות סבורים כי איננו יכולים בשום פנים להיות כסוחים שהכנסיות לא תנסינה להוכיח כי מקומות סטטיים בעין-כרם או על הכרמל אינם קדושים לפחות כאותה מידה, אם לא קדושים יותר. נמצא שגם הוועדה על הדורמיתציון עלול לפתוח פתח לויתורים נוספים ובלתי מסוימים מראש.

- 2 -

גם לגבי כנסיות הכשורה בנצרה אין המצב פשוט כלל וכלל. מתברר שיש לא פחות משלוש כנסיות הדוגלות בשם זה, אחת מוחזקת בידי הכנסייה הלטינית, אחת בידי היונית-קתולית ואחת בידי היונית-אורתודוקסית; הוועדה אומר, כי ברגע שאנו מכנסים את השם המפורש "כנסיות הכשורה", ככינוי למקום שאנו מוכנים להפקיע מרשותנו, עלולה הצהרתנו להתפרש כחלה על שוש מקומות שונים בעת ובעונה אחת.

כל השיקולים האלה מחייבים את המסקנה, כי עלינו לנהוג זהירות יתרה לגבי כל בעיית ההפקעה. כל דיבור פומבי בענין זה אינו אלא בחשבון לעת עתה כלל וכלל, ואשר לשיתוף פרסיות - הרי לכל היותר מותר אולי לרמז כי אם אפשר לייחד את הפתרון הזה לשניים-שלושה מקומות בלבד, יתכן שנהיה מוכנים לעיין בזאת. בפירוש יש להזכיר שאם ינסו להרחיב את המושג ולעשות מזה רשת שחאה פרושה על פני כל הארץ, אזי כל הכנסיות לפתור את הבעיה בדרך זו יהיה נדון לשלולן חרוץ.

אני מביין היטב כי מסקנה זו אינה מקילה עליך בהופעתך לפני מועצת הנאמנים. בהנחה שהופעתך תחבט לא על הסכם עם עבר הירדן, אם קיים ועומד או מיוחל, אלא על חוסר הסכם מפורש, הרי מה טוב אילו יכולת לטעון לכינואום העיר העתיקה אגב הצהרה כי אנו מצדנו מוכנים לתרום לכינואום זה את שני המקומות הקדושים היחידים הנמצאים בירושלנו, אשר למזלה של החכמה הם סמכים סמכות ישירה לחומה. ע"י טיעון זה יכולת כמחי יד אחד להפנות את כל הלחץ מאתנו כלפי עבדאללה, בהוספת הדגשה כי לא נוכל בשום פנים להפקיע לידינו את הכותל ואת הרובע היהודי על בתי כנסיותיו. מעמדן הסתום והמסובך של שתי הכנסיות שעל הר הצופים אינו מאפשר לנו טיעון פשוט כזה.

לפי שעה נראה לי כי קו הטיעון הנכון יהיה לדרוש את כינואום המקומות הקדושים העיקריים של הנצרות והיהדות, ד"א הקבר הקדוש והכותל, עם הסתל פקדון מספיק של אומ"ע על יתד המקומות הקדושים, לגבי הכותל מותר להצביע על העובדה שבניגוד לסעיף 8 של הסכם שביתת הנשק אין שלטון עבר הירדן מכסים חופש הגישה אליו.

אני אומר את הדברים "עד לחשבונו" - לכשתתקבל הסיוסא שלך, שהובטחה במברק, נחייץ ונודיעך את החלטתנו.

ברצוני להוסיף כמה דברים ביחס לצנזורה הישן. איני יודע אם נרדף לך שכאן אנו חייבים בהפרת הסטטוס קוו לרעת הנוצרים, כי המוסלמים היו מרשים להם את הכניסה לאותו חדר, אמנם רק עד לסככה ועד מנהל לא התפלל, בעוד שאנו סגרנו אותו בפניהם. אני עומד להציע לממשלת כימים הקרובים ביותר להחזיר את הכניסה במסגרת ההגבלות שציינתי. ענין זה דרוף לרגל התחלת תלינון במסגרת השנה הקדושה. אשר לעתיד הנני שוקל עם עצמי את האפשרות לכלול את הצנזורה הישן במבין המקומות הספורים שנהיה מוכנים להפקיעם, על מנת שבמקרה זה השטח המופקע יהיה אך ורק אותו חדר שקומה שניה, עליה גב בלשון המקרא, בעוד שהכנין כולו יישאר בידינו ואם יישט נזשא למסכר או רק ביננו לבין המוסלמים מבלי שיוכלו הנוצרים להתערב בו. לעת עתה זוהי מחשבתי אני בלבד ואין להעלות אותה על השפתים כלפי גורמי חוץ אפילו בשיחה פרטית.

עלי לסיים פן אחר את הדור.

שלום לך ולכל החברים,

e. n.

כ"ט בשבט תש"י
16 בפברואר 1950
אבא היקר,

בהמשך לחליפת המברקים ביננו הנני רוצה לנסות להסדיר, אקווה בקצרה, את סכך הבעיות הכרוך בתכנית של הפקעת המקומות הקדושים מרשותנו.

אחת המכשלות הרציניות בכל הפרשה הזאת היא חוסר הבהירות לא רק לגבי הפירוש הנכון של המונח "מקום קדוש", אלא הוא גם לגבי הנוהג שהיה קיים בעבר בנדון זה והתערבות שרונתו בחוגים הנוגעים בדבר לגבי קדושתו, ההחלטה, או היחסית, של מקום זה או אחר.

[.....]

לפי שעה נראה לי כי קו הטיעון הנכון יהיה לדרוש בינאום המקומות הקדושים העיקריים של הנצרות והיהדות, זאת אומרת הקבר הקדוש והכותל, עם הטלת פיקוח ממשי של אומ"ע על יתר המקומות הקדושים. לגבי הכותל מותר להצביע על העובדה שבניגוד לסעיף 8 של הסכם שביתת-הנשק אין שלטון עבר-הירדן מבטיח חופש הגישה אליו.

לקריאה ולהרחבה - [רקע היסטורי לחליפת](#)

שאלות מנחות לקריאת הטקסט:

1. מהי ההצעה המובאת במברק?
2. מהי הבעיה המוצגת במכתב?
3. מהי עמדתו של בן גוריון כלפי המקומות הקדושים בירושלים?
4. איזו טענה מוצגת במברק לגבי השלטון הירדני?

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' לפיתוח פדגוגי

מעמדה של ירושלים במכתבו של ראובן הכט לדוד בן גוריון, 1949

ד"ר ראובן הכט
ת.ד. 407
חיפה.

חיפה, כ"ט אדר תש"ט
(30.3.49)

כבוד
ראש הממשלה מר דוד בן גוריון
ה ק ר י ה.

ראש הממשלה הנכבד מאד,

נפל בגורלי תפקיד מיוחד למסור בזה לממשלת ישראל
תיבת זכויות עם עפר קדושינו שנשמרו על ידי הנציים בקומטוריום
שבמחנה המות פלוסנבורג לפי בקשת ד"ר אורבצן, הקומיסר העליון
במינכן.

בהזדמנות זו אני מרשה לעצמי להציע לכבודו הצעה
זו:

ממשלת ישראל לוקחת את היוזמה בשם העם השוכן בציון
ובשם כל עם ישראל בגולה להקים על אחד ההרים שבירושלים עיר הקודש
קבר לאומי, בו יקברו עפר קדושינו ועצמות גבורינו שיאספו בכל מחנות
הרכוז שבאירופה, אנשים נשים וילדים, נציגי ממשלת ישראל בארצות
שונות יטעלו באסוף העפר העצמות של הקדושים.

קבר אחים זה שהוא מצבה לאומית ישמש אוהרה לדורות
הבאים ולזכור ולא לשכח מה שעשה לנו ולעולם כלו העמלק הגרמני. נעשה
כמתוקנים בין העמים ונקבע טכס של הנחת פרחים על הקבר הזה בכל
הזדמנות מדינית, צבאית ותרבותית.

קבר אחים זה יפגין ביתר עוז את ערך ירושלים כלב
האומה והארץ. כל יהודי בעולם המוכה על הרוגים משפחתו ואינו יודע
את מקום קבורתם ישא את עיניו לקבר שבירושלים מתוך רגש שכאן בוראי
טמונים עצמות בני משפחתו. למקום הקדוש הזה הוא יעלה להתחיד עם
זכרון ההרוגים ולהתאחד עם יתר אחיו, עם כלל ישראל.

מעל הקבר הזה תוקם יד זכרון, בצורת שני לוחות
הברית ענקיים, גדולים מן הפירמידות, שייראו ממרחק גדול, ובר תמיד
יודלק כדיון.

מסביב נטע יער זיוקמו בנינים מתאימים לגניזת
תעודות היסטוריות, תמונות ודברי מזכרת חשובים על ההרוגים ועל
הקהלות על מעשי הפשע ועל פרשת הענויים, על השרפה הגדולה ששרפה
את בית ישראל.

כאן יהיה המקום המתאים לפנתיאון הלאומי של עם
ישראל, ולכאן יובא למנוחתו תיאודור הרצל.

אני מבצע את תקותי שכבוד ראש הממשלה יקדיש את
השומת לבו להצעתי, והנני

ברגשי כבוד רב

(-) ראובן הכט

שאלות מנחות לקריאת הטקסט:

1. מה מציע ד"ר הכט להקים בירושלים?
2. היכן מצוי מקום זה בימינו?
3. מה המשמעות של מקום זה עבור העם היהודי ועבור מעמדה של ירושלים?
4. מה מתוך הצעתו של ד"ר הכט יושם?

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' לפיתוח פדגוגי